

Talamon szövegeit az köti össze, hogy a szövegek tapasztaló énjei kiszorultak a közösségi világból, drámájukat magukban élik meg. A titokról, hogy mi az az erő, amely ön-maga belsejébe szorítja ezt az ént, nem sok tudható meg. Ennek az önmagába húzódó tudatnak a monológiából olyan világok rajzolódnak ki, amelyek az európai kultúra és történelem rejtett, sőt üldözött hagyományaihoz kapcsolódnak, vagyis a hatalom agressziójának középpontjában álltak. „Aki a szexualitásról beszél, bizonyos mértékben kivonja magát a hatalom fennhatósága alól; megkérdőjelezi a törvényt; s ha csak egy csipetnyit is, megelőlegezi az eljövendő szabadságot.” Talamon prózájában olvasható erotikus álmleírások, a fétissé emelt női test, a vágy mindent lebíró ereje, a perverziók metatextuális emlegetése a hatalom kijátszásának eszközei. Az álm, amelyet Talamon szövegei valóság-nak ábrázolnak; vagy a különös útleírások erős utalások az európai kultúra elfojtásainak másik nagy területére, a misztikus, mágikus tapasztalatokra, arra a primitív világképre, amelytől az európai civilizáció fokozatosan elhatárolódott, és a tudattalanjába száműzte.

A társadalmi valóság csak igen kevésbé és modellszerűen jelenik meg Talamon Alfonz kötetében. Az a tény, hogy az író által konstruált tapasztaló én egész egyszerűen nem vesz tudomást környezetéről, hogy teljes mértékben közömbös létezése jelen idejének társadalmi kötöttségeivel, hogy az állam csak mint elnyomószerv jelenik meg, illetve *Az álmkereskedő utazásaiban* egyáltalán nem tematizálódik, arra utal, hogy Talamon első három könyve szélsőségesen individualista álláspontot képvisel. A szexualitás, a misztika és az anarchia motívikus hálója befolyásolja döntően a talamoni szövegek szerkezetét. Hiszen ahogy a szexualitást, a mágikus tudást és az államellenes gondolatokat rejteni kellett, úgy kerül kettős pozícióba Talamon regényének és novelláinak tapasztaló énje. Míg kifelé nem olvasható le róla az aktuális hatalmi helyzetnek megfelelő semminemű információ, befelé szinte követhetetlenül mélyül a főszereplő jelleme; vagyis a képzelet válik a realitás egyedüli hordozójává.

A madarász halála Talamon Alfonz harmadik novelláskötete. A címadó novella a főszereplő tudatának mozgásait kíséri, modellezi. Németh Zoltán tanulmánya az elbeszélés hétféle olvasatán keresztül bontja fel az írás szövetét. A különböző rétegek és motívumok elemzése a reménytelenség egyetemes voltára utal: „szobánkba zártan, a vágyaink által felkeltett hiánnyal szembesülve lassan és biztosan nyomorultul pusztulunk el. Ha viszont kilépünk az imagináriusba, a természettörvény pusztítja el a túlhajtott képzelet útján menekülőt.”

Cholnoky Olga

A lengyelországi fehérorosz irodalom

Ánovič, Sakrat: *Pol'skaâ belaruskâ litaratura. = Davydzhenka, Natallâ (râd.): Belaruskâ dyâspara âk pasrâdnica ű dyâlogu cyvâlfâzacyj. Mînsk, Belaruskâ Knâgabor, 2001 (= Belaruskâ-Albaruthenica 17). 118–123. p.*

A 2000-ben Minszkben megrendezett 3. nemzetközi alborutenisztikai kongresszusnak a fehérorosz diaszpórával kapcsolatos előadásait tartalmazó kötetben látott napvilágot a legismertebb lengyelországi fehérorosz író, Szakrat Janovics (lengyel névváltozat: Sokrat Janowicz) most bemutatásra kerülő tanulmánya. A lengyel–fehérorosz határ lengyel oldalán található Krynki nevű településen élő író műveit számos európai nyelvre lefordították, munkássága így Lengyelországon és Fehéroroszországon kívül is elég széles

körben ismert. Eredeti látásmódja, a fehérorosz sorskérdésekben elfoglalt sajátos álláspontja, fájdalmas igazmondása nem mindig egyezik a mérvadó fehéroroszországi értelmiség közvélekedésével. Ennek szembeszökő jele, hogy a szóban forgó tanulmányt az a szerkesztői megjegyzéssel adja közre a kötet, hogy Janovics a lengyelországi fehérorosz irodalom sorsáról túlzottan optimista, a fehéroroszországról pedig túlzottan peszsimista képet fest.

Szakrat Janovics szerint a lengyelországi fehérorosz irodalom a XX. század második felének terméke, a fehérorosz etnosz azon részének szellemi terméke, amely a jaltai egyezés folytán Białystok vidékével együtt a lengyel állam területén maradt. A szovjet időkben egyfajta soknyelvű szovjet irodalom létezett, amelyen belül a szovjet-fehérorosz irodalom a moszkvai-leninigrádi központú nagyorosz irodalom árnyékában fejlődött. Hasonlóképpen létezett a Lengyel Népköztársaság irodalma, amelyen belül a lengyelországi fehérorosz irodalom a varsói–krakkói központú összlengyel irodalom árnyékában fejlődött. A fehérorosz irodalom sokáig a határ egyik oldalán sem jutott túl az epigonság, a központi irodalom nemzeti nyelvű filiációja színvonalán. Ennek megfelelően történik még ma is az értékelésük. A minszki kritikusok képtelenek fehérorosz szemmel vizsgálni az irodalmat, mert ők a moszkvai–pétervári mércével mérik a lengyelországi fehérorosz műveket. Hasonlóképpen a lengyel irodalom mércéjét alkalmazzák a varsói és a białystoki műítészek a fehéroroszországi irodalomra.

Ennek az állapotnak változnia kell. Fehéroroszország nem maradhat a végtelenségig a technológiai elmaradottság mocsaras szigete, afféle banánköztársaság Európa közepén, határórányi autóútra Berlinton. Előbb-utóbb alkalmazkodnia kell előbb a lengyel, majd a nyugat-európai normákhoz. Megkönnyíti ezt, hogy a hagyományos expanzív politika folytatására Oroszországnak egyhamar nem lesz lehetősége, hiszen ennek a még mindig kontinensnyi országnak a költségvetése nem nagyobb, mint Belgiumé vagy Nagy-Londoné.

A lengyelországi fehérorosz irodalom indulásakor a lengyelországi irodalmárok számára teljesen idegen volt az a kolhoz- és ipari tematika, amely az akkori Sztálin-, majd Lenin-díjas szovjet-fehérorosz írók műveiből áradt. Az oroszok maguk makulatúra-irodalomnak hívták ezt. Alig volt egy-két olvasható szerző, azokat is a háború előtti vilnai kiadásokban volt érdemes olvasni. Ennek ellenére növekedésnek indult ez az irodalom, először a költészet, majd a próza és a dráma, végül az irodalomkritika és az esszé. A teljes műfaji sokszínűséget az 1970-es évek végén érte el a lengyelországi fehérorosz irodalom. Az 1980-as években a lengyelországi fehérorosz irodalom európai ismertségre tett szert, elkezdtek fordítani és kiadni Angliában, Németországban, a skandináv országokban.

Ennek az irodalomnak a sajátos hangulata Białystok vidékéből fakad. Ez a világ nagyon elűt Lengyelország többi vidékétől, de a szovjet világtól is, amely itt csaknem egészen két évig uralkodott (1939 októberétől 1941 júniusáig). Ez a rövid szovjet periódus azonban éppen elég volt ahhoz, hogy a háború utáni (1944–1947) erőteljes propaganda ellenére is csak elenyésző számban repatriáltak innen fehéroroszek a Szovjetunióba. Igaz, sosem kérdezték meg itt a lakosságot, hogy melyik országhoz szeretne tartozni, de ha lenne ilyen népszavazás, az itt élő fehéroroszek döntő többsége is Lengyelország mellett foglalna állást. Lengyel szempontból gazdaságilag értéktelen terület ez, mindenki úgy él, ahogy tud. Mégis megszületett a nem is oly szegény itteni fehérorosz irodalom. A szovjetrendszer „bemutatkozása” következtében az itteni fehéroroszek Lengyelországban – még a lengyel ellenzékiek által olyannyira bírált „népi” Lengyelországban is – csak a pozitívumot látták, mert itt nem voltak nagy arányú letartóztatások, tömeges kivégzések, és nem volt Szibéria. Az indoktrinációnak itt nem volt terrorisztikus jellege, azt elintézte a cenzúra, nem telepítettek ki senkit sehová csak azért, mert nem egyezett a vélemé-

nye a hivatalos vonallal. Előfordult persze, hogy valakit alacsonyabb beosztásba helyeztek emiatt, vagy netán megfosztottak jövedelmező mellékállásától. A lengyelországi fehérorosz irodalom azonban mégis viszonylagos szabadságot élvezett a művek tartalma és teljes szabadságot azok formája tekintetében.

A lengyelországi fehérorosz irodalom kialakulásában szerepet játszott az, hogy Moszkva (mert hiszen Minszk csak annak politikai külvárosa volt) nem törődött a Szovjet-Fehéroroszország területén kívüli fehérorosz kisebbségekkel, mert hiszen a nagyobb nemzetekkel sem számolt hosszú távon, mivel a koncepció az volt, hogy a „szovjet népből” majd kialakul az egységes „szovjet nemzet”. Ezért aztán a lengyelországi fehérorosz kisebbség teljesen kiesett a hivatalos szovjet-fehérorosz politika látóköréből. Mihelyt stabilizálódott a kommunista hatalom Lengyelországban, az itteni fehéroroszkokra már a szovjet titkosszolgálatoknak sem volt szüksége. Lengyelország és a Szovjetunió határa éppolyan légmentesen le volt zárva, mint a nyugati államhatárok. Ha ez nem így lett volna, az életszínvonal-különbség miatt Lengyelországot éppúgy elárasztotta volna a tömegesen betelepülő orosz nyelvű lakosság, mint Észtországot vagy Lettországot. Ugyanakkor Białystok vidéke a lengyel állam civilizatorikusan legelmaradottabb régiója maradt, ami viszont hozzájárult a fehérorosz etnikum hosszabb ideig való fennmaradásához. A modern korhoz azonban már nem sikerült alkalmazkodni, megindult a tömeges elvándorlás a nagyobb városokba, s ami ezzel jár – az önkéntes asszimilálódás, az emigránsmentalitásból fakadó alkalmazkodni akarás.

A lengyelországi fehérorosz irodalom fehérorosz nyelvű marad, ha áttér a lengyel nyelvre, akkor történetileg meghal, mert lengyel regionális irodalommá válik. A polonizáció itt is folyik, de a nélkül az eltökéltség nélkül, amely odaát a Fehérorosz Köztársaság russzifikátorait jellemzi. A lengyelországi fehérorosz irodalom a már teljesen eloroszosodott Fehéroroszország orosz nyelvű irodalmának a kontrasztja lesz. Az orosz nyelvű fehérorosz irodalom orosz provinciális irodalom lesz. A nemzeti nyelv a világ és az ember megértésének önálló filozófiai rendszere. A fehérorosz gondolkodásmód nem azonos sem az oroszsal, sem a lengyelrel. Ha oroszul írunk, önkéntelenül is Moszkvára figyelünk, nem Minszke vagy Homelre. Az orosz nyelv orosz világnézet is a fehérorosz helyett.

A szerző szerint az orosz nyelvű fehérorosz irodalom nem éli túl a fehérorosz államiságot, azzal együtt fog elenyészni. A fehérorosz nyelvű lengyelországi irodalom viszont örök, mert egyedi: a fehérorosz nyelv szavaival és grammatikájával szól az emberről és a világról.

Zoltán András